

Avslutningsvis presenterar Hillström en intressant modell för att fånga upp museihistoriens mångfaceterade karaktär. Om man ska förstå den museikultur som växer fram under loppet av 1800-talet måste man komma ihåg att museer varken då eller nu har *en* uppgift att fylla, utan flera. Det kulturhistoriska museet är på en gång en anstalt för folkbildning, en historieteater, en skattkammare och ett sakarkiv. Dessa roller utesluter inte varandra, men tonvikten kan se olika ut och är under ständig förändring.

Artur Hazelius är och förblir en märkvärdigt undaglidande gestalt. Som en sorts kulturhistoriens Mädchen-für-alles tycks han kunna användas som exempel för snart sagt alla upptänkliga museiprofessionella ståndpunkter. Efter behov kan han framstå som en modern visionär eller som en omodern dilettant. Uttolkarna refererar såväl hans ord som handlingar och försöker urskilja ett genomtänkt program där inget finns. Detta intryck inte bara består utan förstärks efter läsningen av Magdalena Hillströms avhandling.

Hillström visar hur Hazelius själv lade grunden för den mytbildning som spunnits kring hans person och gärning. Hon visar också att det fanns goda skäl för institutionsbyggaren Hazelius att lämna alla dörrar öppna för tolkningar av vad som egentligen var kärnan i hans verk. Och en av avhandlingens stora förtjänster är att den konsekvent motstår frestelsen att själv försöka där andra har misslyckats, nämligen att en gång för alla greppa denna kärna. *Ansvar för kulturarvet* är en bok som formulerar många frågor men undviker att presentera enkla svar.

Anders Houltz, Stockholm

Wera Grahn: *"Känn Dig Själv"*. *Genus, historiekonstruktion och kulturhistoriska museirepresentationer*. Linköpings Studies in Arts and Science, No. 364. Linköping 2006. 471 s., ill. ISBN 91-85523-29-1.

Wera Grahns doktorsavhandling om Nordiska museet är omfångs- och innehållsrik och fyller en lucka i museal kunskapsproduktion. Genusproblematisering av museipraktiker är nämligen inget som har lockat forskningen, inte heller reflexioner kring museernas kunskapsteoretiska positionering. Avhandlingen är inte bara en analys och kritik av museipraktiker, utan ger också konstruktiva förslag till förändring. Författaren väjer inte för att utmana, inte bara Sveriges största kulturhistoriska

museum, utan samtliga kulturhistoriska museer, deras personal, ledning och organisationsformer. Parallellt löper genom analysen två spår – en analys av hur det är och en av hur det skulle kunna vara.

Nordiska museets emblem, Känn dig själv, sitter uppförstorat på glasdörren i Norra porten. Tänkespråket är utvalt för att symbolisera och representera museet av dess grundare Artur Hazelius 1880. "Formuleringen är lika enkel som genial. Den som lär känna historien kommer också att lära känna sig själv", inleder Grahn. Det förefaller som om museet är en plats där samtliga ges möjlighet till fördjupad förståelse av sig själva och sin samtid genom att ta del av olika historiska skildringar. Det kan ses som ett nutida identitetslaboratorium eller ett historiskt kollektivt minne.

Mottot sammanfaller med kulturarvets demokratiska funktion – alla medborgare oavsett kön, klass, etnisk bakgrund ska kunna identifiera sig. Dessa aspekter understryks också i museets styrdokument. Men är det verkligen så? Vem är devisen riktad till? Kan verkligen alla i vårt land träda in i museet och lära känna sig själva? Eller är bara vissa inkluderade, och andra exkluderade? frågar författaren.

I "Den hemlösa kvinnan" diskuteras vad museiföremål och utställningar *är* på ett ontologiskt och kunskaps-teoretiskt plan. Det empiriska materialet är en utställning av en hemlös kvinnas bohag som visades som Månadens föremål december 2000 och januari 2001. Grahn följer föremålen från kvinnans boplatz till museets monter och visar hur föremålen omvandlas från vardagsartefakter till vad hon kallar museala fakta, och som sådant en del av vårt kulturarv. Museala fakta alluderar medvetet på det positivistiska begreppet faktum – att det skulle finnas en objektiv stabil, tillförlitlig eller helt igenom vetenskaplig arbetsgång där vissa händelser och/eller objekt kan fastställas som sanna och historiskt avgörande. I detta spännande resonemang låter sig Grahn ledsagas av den franske filosofen Bruno Latours kritik av det moderna projektets föreställda skillnad, eller illusion om skillnad, mellan naturvetenskapliga och sociala fakta. Museala fakta skapas inte heller utifrån historisk fakticitet. De museala ritualerna ett föremål genomgår (urval, registrering etc.) fungerar som en renings- och transformationsprocess där många mänskliga och icke-mänskliga aktörer är involverade och där slutresultatet är en hybrid. Det problematiska med museers konstruktion av historia är att denna process i allmänhet är osynliggjord, vilket förstärker intrycket av museer som förmedlare av objektiv sanning. Tron på att museer förmedlar

objektiva fakta är vanlig bland besökare.

Museer är ett uttryck för det moderna projektet. De har tagit in och integrerat både metoder, begrepp och synsätt som är formade och utarbetade inom ett naturvetenskapligt fält, präglad av en positivistisk kunskapstradition, det som vetenskapsfilosofen Donna Haraway har kallat "God's trick", gudatricket – ögat som ser allting från ingenstans. Även idag styr dessa förlagade mallar berättelserna om hur det var "förr i tiden", med något lysande undantag, som jag skall återkomma till.

Vilka berättelser om kön förmedlar utställningen? Denna andra fråga besvaras genom narrativ analys av utställningens poetik, hur sakerna är arrangerade. Den narrativa analysen utgår ifrån att de element som utgör en utställning tillsammans formar en berättelse, ett narrativ. Föremålen talar inte för sig själva utan kontexten runt styr den eller de läsningar som privilegieras. Här granskar Grahn inte bara hur föremålen är arrangerade utan även texter och annan information på museets hemsida som är en del av utställningen.

Den hemlösa kvinnans bohag, visar Grahn, har ordnats efter en reducerande matris om femininitet – hon framställs som offer och hemmets vårdare. Inget framkommer om kvinnan som entreprenör eller överlevnadsstrateg, inte heller de delar av hennes liv som länkar till vanliga medborgare, som hennes tidigare kontorsarbete. Genom jämförelser med andra förvärv blottläggs vidare den kamp om betydelse som den hemlösa kvinnans artefakter utlöste, delar av bohaget ansågs t.ex. smittat av farliga sjukdomar. Dessa förvärv har behandlats på ett helt annat sätt och utlöste aldrig någon debatt eller ifrågasättande av museets insamlingspolicy. Intersektionalitet som analysbegrepp introduceras här och Grahn kan visa att etnisk tillhörighet, klass och sexualitet är perspektiv som får betydelse i fallet den hemlösa kvinnans bohag. Framför allt är det klassdimensionen som förstärker hennes underordning. Jag saknar emellertid en diskussion om begreppets intersektionalitet, användbarhet och status, åtminstone referenser till den vetenskapliga debatt som pågår. I författarens analys fungerar det bra, men själva framställningen ger ett additivt intryck då de olika perspektiven behandlas var för sig och i alla kapitel.

Sammanfattningsvis lägger kapitel 2 grunden till de efterföljande med hjälp av ett annat begrepp, genuskript, som benämning på de kulturellt tillskapade representationerna av kvinnlighet och manlighet som är involverade i utställningarna.

I "Månadens föremål", förskjuts fokus från insam-

lingsprocessen till utställningsprodukten och analysen fördjupas och teoretiseras. Grahn analyserar samtliga utställningar i Månadens föremål 1998–2004. Jag vill börja med att påpeka att i kapitel 3, i likhet med det föregående och de efterföljande, är författarens etnografi, det sätt hon beskriver utställningarna, mycket skickligt genomförd. Jag har själv inte sett någon av de analyserade utställningarna, bara det bildmaterial som finns i boken, men kan utan problem visualisera dem och följa analysen.

Här introduceras den övergripande teoretiska ramen som Grahn hämtat från kontinental feminism, från filosoferna Luce Irigaray och Rosi Braidotti och teorin om fallogocentrismen, som bygger på en förståelse av att språket i sig utgår ifrån ett manligt, universellt, allseende och överordnat subjekt, Mannen. I den stora moderna ordningen materialiseras fallogocentrismen tydligt, inte minst i form av de binära motsatsparen, Mannen och Kvinnan. Kvinnan har ingen egen plats i språket och de representationer som finns av Kvinnan är inte formade utifrån kvinnors egna villkor, utan från den fallogocentriska ordningen eller betydelseekonomin. Här formas kvinnor till en spegelbild av Mannen – "den Samme". Kvinnan är "den Andra av den Samme", dvs. den negativa, underordnade motsatsen till Mannen.

Fallogocentrismen efterlyser ett språk som ger utrymme för kvinnors egna representationer av sig själva och andra kvinnor, som överskrider den fallogocentriska ordningen genom att försöka fylla ut "mellanrummen". I mellanrummen (in-between the spaces) kan kvinnor representeras på nya sätt och på sina egna villkor. En sådan alternativ position (eller mellanrum) är "den andra av den Andra". Denna position är tänkt som nomadisk, annorlunda och friare och ses som en väg att bryta upp de binära oppositionerna. I mellanrummet skapas den nya ordningen, den feministiska utopin, där den fallogocentriska är utplånad. Positionerna "den Samme" och "den Andra av den Samme", samt "den andra av den Andra" bildar utgångspunkt för den modell som författaren konstruerar och expanderar genom tillägg av två manliga positioner – "den Andre av den Samme" och "den andre av den Samme". Den andre av den Samme betecknar etniskt andra män och är underordnade den Samme. Den Andre av den Samme betecknar alternativa representationer av manlighet, som inte är länkade till den fallogocentriska betydelseekonomin, dvs. finns i mellanrummet i likhet med den andra av den Andra.

Med hjälp av denna modell kan Grahn klassificera de genuskript som finns inbyggda i Månadens föremål och

identifiera de ”mellanrum” som utställningarna öppnar för; det saknas inte ledtrådar till alternativa representationer av kvinnor och av män, men de tillvaratas inte och elimineras i utställningspoetiken. Hennes analys är övertygande, möjligen i längden alltför förutsägbar, då läsaren redan efter ett par analyser ”vet” svaret. Författaren redovisar samtliga analyser i alla kapitlen, vilket förstärker den additiva strukturen, som påpekats ovan, och gör texten onödigt lång. Under disputationen försvarade Grahn detta tillvägagångssätt med att hon var rädd för att inte bli trodd! Hennes analyser är emellertid mycket trovärdiga och skickliga.

Museets utställningar är fyllda av reducerande stereotyper, av både män och kvinnor, och ger en skev bild av historien. Men inte bara det, kan Grahn visa. Månadens föremål ger också en förvrängd bild av museet och dess samlingar. De flesta föremål i Nordiska museet kan länkas till en privat och traditionell kvinnlig sfär, utställningarna tar upp saker som tillhör en manlig offentlig sfär. Det maskulint konnoterade har privilegierats och formats till vad som framstår som det allra viktigaste att berätta historia om. Det blir den norm som allt annat kretsar kring. Gestaltningar av en feminint kodad sfär adderas som små oansenliga bitar som inte länkas till den stora berättelsen om historien, där det maskulint kodade dominerar. Föremålen i Månadens föremål är inte oväntat fallogocentriska representationer i form av den Samme och den Andra av den Samme.

Fallogocentrismen används i avhandlingen på både en teoretisk och en empirisk nivå. Den empiriska nivån handlar om vilka subjektspositioner som kan identifieras i materialet, den teoretiska nivån om dessa positioners förändringspotential. Frågan om förändringsstrategier är central i kapitel fem där utställningen ”Hästen – tyglad, piskad, älskad”, visad 2003–2004, analyseras. Denna utställning har till skillnad från Månadens föremål genusperspektiv som utgångspunkt. Ämnet som behandlas är hästens relation till människan och spänner över tid, från förhistorisk till nutid. Man och häst hör historiskt samman, men det finns en tydlig vilja i utställningen att integrera berättelser om kvinnors och flickors förhållande till hästen. Detta har synliggjorts på flera platser i utställningen. Både män och kvinnor är avbildade i montrarna. Ett stort porträtt av drottning Kristina till häst är placerat mitt i utställningen. Det finns lika många avsnitt med kvinnor och häst som män och häst och den yta de tilldelats är ungefär lika stor. Nedslående, men inte oväntat, skrivs även här de alternativa genusskripten bort i utställningens poetik, goda

föresatser och förutsättningar till trots.

Denna utställning hade dock grundförutsättningar att representera kvinnligheter och manligheter annorlunda, och skulle med hjälp av feministisk strategi kunnat vidga gränser och förändra invanda tankemönster, konstaterar Grahn. För att visa hur detta kunde ha gått till analyseras utställningen med hjälp av begreppet feministisk figuration. Feministiska figurationer är de alternativa subjektspositionerna som finns i ”mellanrummen”. De kan synliggöra andra möjliga ordningar och sätt att vara för underordnade grupper, sätt som arbetar för att underordningen upphör, dvs. de är subversiva och kan förändra.

I mötet med den konkreta museala empirin tappar dock begreppet sin analytiska och teoretiska kraft. De alternativa subjektspositioner som fyller mellanrummen representerar snarare en traditionell jämställdhetsvision (t.ex. bagladyn som utan vidare kan accepteras och t.o.m. applåderas i ett (post)modernt patriarkalt samhälle), än möjligheter könsöverskridande – kvinnor överträder könsarbetsdelningens gränser och män visar feminina egenskaper. Den teoretiska, utopiska förändringsdimensionen reduceras.

I detta sammanhang borde författaren ha diskuterat vad som händer med en feministisk teori om mäns överordning när manliga underordnade eller alternativa positioner läggs till. Rubbas maktordningen? Om manlig femininitet blir en positiv figuration bibehålls då inte manlig överordning? Eller om män integrerar feminint kodade egenskaper är detta ett steg mot en mindre förtryckande och frigörande manlig könsformering? Ska kvinnor kolonisera manligheten för att skapa ett nytt samhälle? (Dessa och andra frågor diskuteras bl.a. av etnologen Marie Nordberg i en artikel i KVT 1–2, 2004.)

Den sista utställning som analyseras är ”Mah-Jong. Pret-a-protester” som visades under två månader vid årsskiftet 2003/2004. Denna utställning bryter på många plan mot de tidigare vad gäller kön, sexuell läggning, klass, nationalitet och etnisk härkomst. Den är politisk, polemisk och framställer konflikter och väjer inte för det svåra och kontroversiella. Den fyller även de krav som Wera Grahn menar man kan och ska ställa på en postmodern museipraktik. Film- och litteraturforskaren Teresa de Lauretis begrepp ”space-off” används som ingång för att fördjupa förståelsen av vad det är konkret som gör mellanrummet annorlunda. Space-off knyts i avhandlingen till synligheten av utställningens produktionsram, allt som finns bakom den färdiga produkten. Det tar betraktaren med sig bakom den färdiga produkten. Ting, människors ekonomi, tidsram, byggmaterial, samhället

i stort osv. samverkar i en process som leder fram till utställningen. Det blir uppenbart att utställningen inte är en ren återspeglning av en händelse i förfluten tid, utan ett resultat av en mängd översättningar, transformationer som skett genom förhandlingar om betydelser mellan en mängd medskapare. Utställningen är ett uttryck för situerad kunskap, med Donna Haraways terminologi, och en postmodern medvetet feministisk hållning. Det ska tilläggas att den har producerats av en annan institution, Riksställningar, som har tillägnat sig en postmodern kunskapssyn och Grahn har här en uppenbar poäng när hon jämför de båda institutionerna vad gäller organisation, ledarskap, personalens kunskap och kompetens.

I det sjätte kapitlet presenterar författaren en tentativ modell som är tänkt att kunna användas i museernas praktiska arbete. Modellen innehåller sju kategorier för genusbedömning av en utställning och är utarbetad efter Vetenskapsrådets modell för forskningsprojekt. Den spänner alltifrån kategorin "Genusfokuserad utställning" – en utställning som fokuserar på och domineras av en medveten genusintegrering och kunskap om genusteori – till helt oproblematiserade utställningar. Modellen kan, menar Grahn, användas också för att identifiera andra former av underordning i utställningssammanhang.

Grahn tillämpar modellen på de redan analyserade utställningarna samt på museets totala verksamhet under 35 år, även skriftligt material. Sammantaget kan endast en liten del av verksamheten sägas ha ägnats åt genusmedveten integrering och långa perioder har förflutit mellan insatserna. Vissa anställda, som numera inte är kvar på museet, har gjort insatser. Mångfaldsfrågor har haft lättare att komma till tals vid museet än genus tack vare Mångkulturellt centrum i Botkyrka, som i många år samarbetat med museer.

Grahns förhoppning att den tentativa modellen skall utgöra ett första steg i ett samlat tänkande kring integrering av olika teoretiska perspektiv kan jag bara instämma i. Dock är modellen som presenteras alltför detaljerad med sina sju kategorier. Erfarenheten av policydokument, som jämställhetsplaner t.ex. inom universiteten, visar vidare att texter inte har någon större genomslagskraft och lätt förbigås, såvida de inte ingår i ett kvalitetssäkringssystem med uppföljning. Varför inte genuscertifiera museer och koppla detta till resursgivning?

Avhandlingen avslutas med att Grahn, enligt min mening, tar ett steg tillbaka från sin offensiva position och påstår att hennes läsning inte är den enda sanna

berättelsen som kan skrivas utifrån empirin. Läsningen är hennes konstruktion, som skall läggas bredvid den officiellt privilegierade museala, för att göra en jämförande läsning. Den är bara *en* tolkning som väntar på andra läsningar gjorda utifrån andra partiella och lika lokalt placerade positioner som skall sättas i dialog för att fördjupa förståelsen och på sikt leda till förändring av det fallogocentriska betydelsystemet. Inte heller författarens tolkning, eller läsning, av empirin är objektiv i någon bemärkelse utan ett uttryck för "situerad kunskap", en position som Grahn hävdar inte bara för museerna. Hon intar den själv som forskare i förhållande till sitt forskningsobjekt.

Wera Grahn relativiserar sina resultat och avhänder sig därmed ansvaret för den producerade kunskapen. Därtill tillerkänner hon museipersonalens positivistiska position, som kritiseras hårt i hela avhandlingen, samma legitimitet som den feministiska. Feministiska teorier, som fallogocentrismen, utgår från existensen av en manlig överordning och syftar till förändring av rådande maktordning. Dessa teorier förnekar inte andra maktordningar, men väl teoretiska anspråk som inte inbegriper makt. Min självklara fråga blir avslutningsvis: är genusperspektiv förhandlingsbart? Jag vill påstå att författaren på ett övergripande kunskapsteoretiskt plan omöjliggör den åtråvärda utopin om ett samhälle utan fallogocentrism och därmed undergräver sin analys och sina rekommendationer till museerna.

Avslutningsvis vill jag understryka att detta är en mycket kreativ och spännande avhandling som jag hoppas, sitt omfång till trots, finner sin väg in på museutbildningarnas litteraturlistor. Men inte bara där, avhandlingen behandlar en rad intressanta frågor av generellt intresse för humanistisk och feministisk kunskapsproduktion. Den är skriven med energi, engagemang; den är provocerande, övertygande och ger ny kunskap.

Inger Lövkrona, Lund

Lars Olov Sjöström: *Modernitet i det traditionella – kulturbyggen och gränser inom ett nordsvenskt område*. Kulturens frontlinjer. Skrifter från forskningsprogrammet Kulturgräns norr nr 55. Umeå 2007. 359 s., ill. English summary. ISBN 978-91-88466-67-9.

Kulturgränser är inte något nytt inom etnologin. Många etnologer associerar säkert liksom jag till Sigurd Erixons